

Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena

JAANA VUORI

Kysyn tässä artikkelissa, mitä puolia maahanmuuttajien kotouttamisessa on, kun sitä tehdään viranomaisten, ammattilaisten ja kansalaisjärjestöjen työnä. Etsin kotouttamistyön analyysille aineksia kansalaisuuden ja monikulttuurisuuden käsitteistä, maahanmuutto- ja sosiaalialan töitä koskevista jäsennyksistä sekä omasta kenttätöystäni.¹ Kotouttaminen on sosiaaliluonteista työtä, jossa asiakkaille pyritään varmistamaan maassa asumisen alkuaikoina toimeentulon ja arjen sujumisen aineelliset edellytykset, heitä ohjataan yhteiskunnan käytäntöihin ja palvelujen äärelle sekä tarjotaan maassa elämiseen tarvittavaa tietoa. Samalla tuetaan muuttajien psyykkistä ja fyysistä hyvinvointia, joten varsinkin pitkäjänteistä asiakastyötä voidaan kutsua myös tapauskohtaiseksi psykososiaaliseksi työksi.

Kansalaisuuden käsitteen kautta tarkasteltuna kotouttaminen on asiakkaan sosiaalinen oikeus, joka luo siteen maahanmuuttajan ja julkisen val-

lan välille (Lister 2003; Kivisto & Faist 2007). T.H. Marshallin jaottelun mukaan kansalaisuus kattaa yksilöiden tasavertaisuuden lain edessä sekä poliittiset ja sosiaaliset oikeudet. Keskeisiä sosiaalisia oikeuksia ovat sosiaaliturva, terveydenhuolto ja koulutus. (Marshall 1950.) Marshallin jälkeisessä teoretisoinnissa on korostettu oikeuksien tosiasialliseen toteutumiseen liittyviä ulottuvuuksia ja tasavertaisuutta estäviä seikkoja, jotka ovat kytköksissä yhteiskuntaluokkaan, etnisiin, kulttuuriin ja rodullistettuihin eroihin, sukupuoleen, seksuaalisuuteen, terveyteen sekä perheasemiin. Kyse on konkreettisista ja symbolisista prosesseista, joissa sekä ”kutsutaan” ihmisiä mukaan osallisiksi että suljetaan heitä yhteisen piiristä. (Lister & al. 2007; Keskinen & Vuori 2012.)

Ehdotan monikulttuurisuutta ja kansalaisuutta yhdistävien yhteiskuntapoliittisten keskustelujen liittämistä kotouttamistyön analyysiin arjen kansalaisuuden tapahtumien käsitteen avulla (Hirsiaho & Vuori 2012; Vuori 2012). Käsite liittyy kansalaisuuden kaikkiin ulottuvuuksiin, mutta suuntaa huomion muodollisten oikeuksien sijaan siihen, miten oikeudet toteutuvat sellaisten toistuvien tilanteiden kautta, jotka tarjoavat erilaisia osallisuuden ja kuulumisen mahdollisuuksia ja kokemuksia. Arjen kansalaisuus ei ole koskaan ”valmis” eikä sitä voi hakea ja saada kuten poliittista kansalaisuutta, oleskelulupaa tai työpaikkaa. Käsite kiinnittää huomion yksilöiden, yhteisöjen ja julkisen vallan suhteisiin ja mahdollistaa niiden tarkastelun monitasoisina ja ristiriitaisina prosesseina. Se ohjaa analyysia yksilöiden tasolta institutionaalillemme tasolle.

Ammattilaisten työssä kansalaisuuden arkiset tapahtumat tarkoittavat esimerkiksi sosiaalietuuk- sien ja palvelujen välittämistä ja neuvontaa. Ne

¹ *Analyyysi perustuu vuosina 2003–2005 keräämääni haastattelu- ja havainnointiaineistoon suurehkon kaupungin maahanmuuttajatyöstä. Tämän jälkeen olen koonnut dokumenttiaineistoa ja seurannut aktiivisesti kotouttamiskustelua. Tein havainnointia maahanmuuttajille räätälöidyissä sosiaalitoimiston erityispalveluissa sekä muissa yhteyksissä, joissa ammattilaiset ja kansalaisjärjestöjen edustajat kohtaavat muuttajia. 21 haastateltavaa työskentelivät päätyökseen maahanmuuttaja-asiakkaiden tai maahanmuuttoasioiden kanssa sosiaaliryöntekijöinä, etuuskäsittelijöinä ja ohjaajina sosiaalitoimistossa, tulkkeina tulkikeskuksessa, ryöntekijöinä terveysasemilla, vastaanotto-keskuksissa, kulttuuripalveluissa ja kansalaisjärjestöissä sekä hallinnollisissa tehtävissä. Aineisto ei kerro kaikesta julkisen sektorin työstä, sillä olen rajannut ulkopuolelle työvoimaviranomaiset, Kelan sekä koulun ja päivähoidon. Työvoimaviranomaisten rajaaminen ulkopuolelle on sikäli tärkeä rajaus, että kotouttamislaki määrittelee heidät keskeiseksi lain toteuttajaksi kunnallisten viranomaisten, käytännössä sosiaaliryöntekijöiden rinnalla. Sosiaaliryöntekijöiden osuus korostuu rajauksen vuoksi.*

ovat aina kontekstiin sidottuja vuorovaikutuksellisia toimia eivätkä ”muodollisia toimenpiteitä”. Paitsi kohtaamisissa asiakkaiden kanssa, maahanmuuttajien kansalaisuutta rakennetaan myös ammattilaisten välisissä yhteyksissä. Muuttajien näkökulmasta prosesseja voidaan analysoida yhteiskunnallisten taitojen kehittymisenä ja tiedon saamisena yhteiskunnasta sekä osallistumisena sosiaaliseen ja julkiseen elämään.

Kotouttamistyöstä on tuotettu tietoa tutkimuksissa siirtolaisuudesta, muuttajista ja ammattilaisten työstä monikulttuurisuuden kysymysten parissa sekä erilaisissa oppaissa. Yhteiskuntapoliittinen keskustelu on niissä jäänyt hajanaiseksi. Tiedon tuotannon tiivis kytkös kotouttamispolitiikkaan on tuottanut paljon järjestelmän ja tavoitteiden kuvauksia, joissa näkökulma painottuu institutionaalisten käytäntöjen sijaan kotoutujiin. Tutkimusta siitä, mitä erityistä kotouttamisessa on työotteena, on vähän, eikä maahanmuuttajiasiakkaiden prosesseja ole juurikaan seurattu. (Suokonautio 2008; VATT 2014; Sektoritutkimuksen neuvottelukunta 2009.) Perusteellisemmat tutkimukset keskittyvät sosiaalityöhön ja pakolaisasiakkaisiin (Matinheikki-Kokko 1997; Anis 2008; Turtiainen 2012) sekä yleisemmin viranomaistyöhön (Hammar-Suutari 2009).

Kotouttamispolitiikkaa on puolestaan tutkittu irrallaan arjen käytäntöjen analyysistä. (Saukkonen 2010, 2013; Suurpää 2002; Kerkkänen 2008, 2010). Vaikka lainsäädännön tasolla Suomi on Euroopan edistyneimpiä maita, käytännön tasolla integraatiopolitiikassa kiinnitetään huomiota vain muuttajien henkilökohtaiseen kehitykseen ja kotouttamistyö eristetään omiin organisaatioihinsa. Kieleen ja kulttuuriin suhtaudutaan välineellisesti eikä vähemmistöjen omaa toimintaa tueta. (Saukkonen 2013, 125–145.)

Monet ongelmat liittyvät siihen, että kotouttamispolitiikka keskittyy vahvasti työntekijäkansalaisen ideaaliin ja on yksilökeskeistä (Anderson 2015; Kerkkänen 2008). Ihmisten sidos lähiyhteisöihin ja perheeseen nähdään kotouttamisen erityiskysymyksinä, jotka koskevat työmarkkinoiden ulkopuolella olevia erityisryhmiä: ikääntyviä, sairaita, lapsia ja kotiäitejä. Sukupuolen, iän ja terveyden mukaan eriytynyt ymmärrys kansalaisuudesta (Lister & al. 2007) halkaisee kotouttamistyön institutionaalisesti kahtia: työvoimahallinto vastaa työmarkkinoille tähtävistä, kunnat (käytännössä sosiaalityö, koulu ja varhaiskasvatus) työvoiman ulkopuolelle jäävistä.

Kotouttamispoliittisia dokumentteja on kautta 2000-luvun yhdistänyt ajatus hyvinvointivaltion sääntöihin sopeutumisen velvoitteesta ja siten sosiaalipoliittisen asiakkaan roolista (Suurpää 2002, 21–23; Kerkkänen 2008, 30). Kotouttamisen näyttäytyy muiden liberaalien väestönhallinnan tapojen kanssa samankaltaisena. Yhteiskunnallinen ohjaus tapahtuu ensi sijassa positiivisilla keinoilla niin, että yksilöt itse oppivat muokkaamaan omaa toimintaansa haluttuun suuntaan. Kotouttamispolitiikan erityisyys on siinä, että mahdollinen kyvyttömyys ihanteiden saavuttamisessa mielletään ensisijaisesti kulttuurisen sopeutumattomuuden kysymyksenä eikä muina sosiaalisina ongelmina. (Kerkkänen 2008, 30.)

Monikulttuurisuuden eetos

Kotouttamistyö on osa maahanmuuttajatyötä, mutta kaikki muuttajataustaisten ihmisten kanssa tehtävä työ ei ole kotouttamista. Monikulttuurinen työ on vielä laajempi kehys, jonka avulla voidaan hahmotella kotouttamistyön yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Monikulttuurinen työote kumpuaa yhtäältä tilanteesta, jossa erilaisiin kulttuuri-taustoihin identifioituvia ihmisiä on työn kohteena yhä enemmän, toisaalta halusta tunnistaa kulttuurierojen merkitys, luoda edellytyksiä kulttuurien väliselle yhteiselolle ja ehkäistä eroihin liittyvää syrjintää. (Huttunen & al. 2005.)

Toinen paljon käytetty käsite on kulttuurienvälinen työ. Sen avulla on pohdittu muuan muassa ammattilaisilta vaadittavaa kulttuurista kompetenssia. (Hammar-Suutari 2009; Jokikokko & Järvelä 2013). Käsitteen ongelma on se, että kulttuurienvälisyys määrittyy helposti kahden etnisen kulttuurin – suomalaisen ja jonkin muun – suhteeksi. Kotouttamiseen liittyy usein oletus, että työntekijät ovat etnisesti ja kielellisesti suomalaisia, ja vähemmistöihin kuuluville työntekijöille varataan välittäjän rooli asiakkaiden ja suomalaisten työntekijöiden välissä. Tämä kaventaa näkökulmaa ja johtaa heidän ammatillisuutensa vähätteleyn.

Kun monikulttuurisuus nähdään kotouttamistyön perustana, tavoitteena on estää demokrati-an rapautumista ja edistää ryhmien välistä dialogia. Yksilöt ja ryhmät voivat haastaa vallitsevia hallinnan tapoja, instituutioita ja käytäntöjä, mutta he voivat silti olla lojaaleja keskustelulle. (Lepola 2000; Parekh 2006; Modood 2007). On tärke-

ää tunnistaa oikeus kuulua kulttuurisiin ryhmiin, mutta samalla ymmärtää, että kulttuurit ovat sisäisesti ristiriitaisia. Ulkoisilta vaikutteilta suojattuja kulttuureja ei ole, vaan kaikkia kulttuureja luonnehtii sekoittuneisuus ja jatkuva muutos. (Hall 2003.) Oikeus irrottautua on yhtä tärkeää kuin oikeus kuulua, eikä kulttuurieroilla voi selittää ja ohittaa epäoikeudenmukaista kohtelua. (Phillips 2007, 133–157.)

Monikulttuurisella politiikalla on vahva symbolinen ulottuvuus, jossa rakennetaan ja puretaan kulttuurisia hierarkioita. Tasa-arvo edellyttää erilaisuuden arvostamista (Modood 2007, 37). Kotouttamistyössä tuotetaan yhtäältä samaistumisen mahdollisuuksia ja toisaalta eron kokemista suhteessa toisiin ihmisiin, yhteisöihin, yhteiskuntaan ja valtioon. Tätä on analysoitu erojen tunnistamisen ja tunnustamisen problematiikkana. (Taylor 1992; Honneth 2007.) Toimintakykyä uudessa yhteiskunnassa rakentavat konkreettiset kokemukset huolenpidosta, oikeuksien kunnioittamisesta ja sosiaalisesta arvostuksesta. Ne ehkäisevät pitkittyvää riippuvuutta avusta, syrjityksi tulemisen kokemusta ja rakentavat luottamusta viranomaisiin, joka etenkin vainoa kokeneille pakolaisille on vaikeaa. (Turtiainen 2012.) Kotouttamistyön kanssa sopii hyvin yhteen ajatus, ettei pelkkä kulttuurinen tunnustaminen riitä, vaan tarvitaan myös sosio-ekonomista tukea (Fraser 1997).

Monikulttuurisuuden eetos ohjaa tarkastelemaan etnisiä ja kulttuuritaustaan liittyviä eroja, rodullistettuja jakoja sekä uskonnollisia, maailmankatsomuksellisia ja kielellisiä eroja. Se suuntaa katseen myös erilaisten yhteiskunnallisten erojen limittymiseen toisiinsa ja mahdollistaa muun muassa sukupuolen, seksuaalisuuden, luokkaseman sekä sukupolvien välisten erojen hienojakoisen tarkastelun. (Lutz & al. 2011.) Huomio kiinnittyy valtakulttuuriin, erilaisiin alakulttuureihin sekä enemmistö- ja vähemmistöasemiin yhteiskunnassa (Parekh 2006, 3–9). Lähes kaikki haastattelemani ammattilaiset kuvasivatkin työtään otteena, johon kuuluu herkistyminen kulttuurisille eroille, mutta jossa ei voi nojata oletuksiin siitä, että asiakkaan etninen, kansallinen tai uskonnollinen tausta *sinänsä* kertoo hänen tarpeistaan tai tavasta, jolla työntekijän pitäisi hänet kohdata. Työntekijät ovat tietoisia asiakaskuntien moninaisuudesta, eikä asioiden ”selittäminen kulttuurilla” toimi (Keskinen 2012).

Kotouttaminen vaatii kuuntelevaa työtettä. Asiakkaan taustan huomioon ottaminen vuoro-

vaikutuksessa ei riitä, vaan kuuntelemalla työntekijä kartuttaa myös ymmärrystään siitä, miten rakenteelliset tekijät ja kokemukset syrjinnästä ja rasismistä vaikuttavat asiakkaan elämään. (Modood 2007, 46; Anis 2008, 41; Turtiainen 2012.)

Kotouttamistyön puitteet

Laissa kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010 /1386) kotouttaminen tarkoittaa sitä, että viranomaiset tarjoavat kotoutumista edistäviä toimenpiteitä ja palveluita maassa asumisen alkuvaiheessa: suomen tai ruotsin kielen opetusta sekä ohjausta perus-, jatko- ja ammatillisiin opintoihin, työharjoitteluun, työnhakuun ja vapaa-ajan toimintaan. Työ sisältää erityisen kotoutumissuunnitelman laatimisen. Asiakkaan kannalta kotouttamiseen liittyy oikeus rahalliseen tukeen sekä tiedon saamiseen yhteiskunnasta ja kulttuurista. Vastavuoroisesti maahanmuuttajalla on velvollisuus osallistua suunnitelman laatimiseen ja sovittuihin toimenpiteisiin.

Uusittu kotouttamislaki on laajentanut kotouttamiseen oikeutettujen määrää, mutta suurimmalle osalle työn, opiskelun tai perhesiteen perusteella maahan muuttavista tukea voidaan antaa vasta viranomaisen harkinnan jälkeen. Lakia onkin täsmennetty asetuksella alkukartoituksista (570/2011). Kartoitus tarkoittaa haastattelua, jossa selvitetään henkilön luku- ja kirjoitustaito, suomen ja ruotsin kielen taito, opiskeluvaihto, aiempi koulutus ja työkokemus sekä elämäntilanne. Tietoa syvennetään mahdollisesti testeillä. Alkukartoituksesta on tullut kynnysjärjestelmä kotouttamiseen. Alkukartoitukset ovat uusi työmuoto, eikä niiden sisällöistä tai toimivuudesta ole tutkimusta. Vähän tiedetään myös siitä, mitä kotoutumissuunnitelmat pitävät sisällään tai miten niitä sovelletaan käytännössä. Muuttajat itse eivät ole hahmottaneet niitä erityisenä osana saamaansa apua (Suokonautio 2008). Niiden merkitys onkin ammattilaisten työn suuntaamisessa.

Kotouttamistyötä luonnehtivat myös lyhytaikaiset projektit. Niitä on paljolti kehitelty vastaamaan pulmiin, jotka syntyvät kaksijakoisesta kotouttamistyön mallista; yhtäältä työvoimahallinto ei pysty vastaamaan muuttajien monenlaisiin tarpeisiin, toisaalta sosiaalityön resurssit eivät salli systemaattisen työn ulottamista juuri kiintiöpakolais- ja turvapaikanhakijataustaisia ryhmiä laajemmalle.

Jaen seuraavassa kotouttamistyön seitsemään erilaiseen käytännön ulottuvuuteen. Nämä ovat tiedon jakaminen ja ohjaus, psykososiaalinen tuki, sosiaalisten oikeuksien välittäminen, kielellinen tuki, fyysinen huolenpito, kulttuuristen kohtaamisten järjestäminen sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Viidessä ensimmäisessä korostuu konkreettinen vuorovaikutustyö asiakkaiden kanssa. Kaksi jälkimmäistä liittyvät työn organisatoriseen puoleen.

Tiedon jakaminen ja ohjaus

Ohjaava ja neuvova työ on kotouttamisen ytimessä. Kyse voi olla rajatumasta informaation jakamisesta tai pitkäjänteisestä tiedollisen pohjan rakentamisesta. Ohjaus erityisenä ammattiterminä viittaa tiettyihin opinto- ja työelämäohjaajan ja sosiaaliohjaajan tehtäviin.

Kotouttamislaki painottaa tätä puolta. Se korostaa viranomaisten velvollisuutta tarjota tietoa oikeuksista, palvelujärjestelmästä ja kotoutumista edistävästä toimenpiteistä. Laissa mainitaan erityisesti työelämää koskeva tieto. Osa tiedosta määritellään ”perustietoaineistoksi”, joka tarkoittaa Suomessa elämisen alussa annettavaa kirjallista pakettia (opas *Perustietoa Suomesta*). Osa tiedosta määritellään viranomaisten antamaksi ohjaukseksi ja neuvonnaksi. Siinä missä kotouttamistyötä tekevät haastateltavani korostavat pitkäjänteistä, jatkuvaa vuorovaikutukseen pohjaavaa suhdetta, jossa tietoa annetaan vähitellen, laki rajaa velvollisuuden suullisen tiedon jakamiseen tilanteisiin, joissa muuttaja sitä itse pyytää. (Laki kotoutumisen edistämisestä, 7§ – 8 §.)

On usein mahdotonta erotella, miten ohjauksellinen ja tietoa jakava työ eroaa muista työmuodoista. Kun esimerkiksi etuuskäsittelijä täyttää asiakkaan kanssa toimeentulotuen hakemusta, hän kertoo samalla asiakkaalle, miten ja miksi hakemuksen kanssa toimitaan, vastailee kysymyksiin mitä erilaisimmista asioista ja neuvoo tarvittaessa muiden ammattilaisten luo. Kun terveydenhoitaja ottaa verikoetta, hän selittää, mihin koe liittyy. Kun työvoimavirkailija ratkoo yhdessä sosiaalityöntekijän kanssa asiakkaan eduksi tilannetta, jossa tämä ei elämäntilanteensa vuoksi istu selvästi kummankaan instituution puitteisiin, työntekijät selittävät samalla tilanteeseen vaikuttavia seikkoja. Sosiaalityöntekijä kuvasi haastattelussa organisaatioita ja järjestelmiä koskevan informaation

kertomista niin, että esimerkiksi työvoimatoimistossa ja Kelassa asianosaiset virkailijat saavat kertoa tarkemmin omasta tehtävästään, mutta sosiaalityöntekijän pitää kuitenkin antaa peruskuva siitä, miksi sinne täytyy mennä.

Informaation antaminen ei ole erotettavissa eettiseen toimintaan liittyvästä ohjauksesta. Asiakkaiden ”vastuuttaminen” on keskeinen puhetapa. Tätä tehdään niin eksplisiittisesti ottamalla puheeksi asiakkaan oma vastuu, kuin opastamalla yhä uudestaan, miten asioita pitää hoitaa. Toisaalta on myös hyväksyttävä, että osa tarvitsee apua kotouttamisajan jälkeenkin.

Koska sosiaaliturva- ja palvelujärjestelmät ovat monimutkaisia, työntekijöiden tehtävä on opastaa asiakkaat ajan kanssa ja oman kokemuksen kautta ymmärtämään niiden toimintaa, lainsäädäntöä, rahoitusta, järjestelmän eri osien keskinäisiä suhteita ja yksittäisten päätösten ja toimenpiteiden sisältöä. Kääntöpuolena on, että kun asiakkaiden ongelmat sovitetään organisaatioiden logiikkaan, yhteiskunnasta välittyy kuva suurena byrokraattisena koneena. Samaa ohjausta tehdään myös suomalaistaustaisten asiakkaiden kanssa, mutta maahanmuuttajien kanssa opastus asettuu laajempaan kehikkoon. Kyse on paitsi asiakkaan ja hänen perheensä oikeuksista ja velvollisuuksista tietystä konkreettisesta tilanteesta, myös koko suomalaisen yhteiskunnan toiminnan logiikan ymmärrettäväksi tekemisestä.

Laki kapeuttaa ohjauksen ja neuvonnan informaation jakamiseksi suomalaisen yhteiskunnan viranomaisjärjestelmästä ja yleistäväksi tiedoksi joistakin yksittäisistä yhteiskunnallisista ja kulttuurisista seikoista. Lait ja järjestelmät ovat periaatteessa kuvattavissa faktoina, sääntöinä ja organisaatioina, ja tämä houkuttaa abstrahoimaan jaettavan tiedon samaan muottiin. Tiedon jakamisen pulma onkin siinä, että tieto muuttuu yksisuuntaiseksi valistukseksi ja samalla hukataan mahdollisuus saada vastavuoroisesti tietoa asiakailta. (Vuori 2013a.)

On ryhdytty organisoimaan palveluja, jotka asettuvat viranomaistyön, muun sosiaalialan työn, maallikkoavun ja tulkkausavun välimaastoon, niin sanottuja omakielisiä neuvontapalveluja (Teiss 2013). Nämä ovat matalan kynnyksen organisaatioita, joiden asiakkaita ei etukäteen seloteta eikä kysymyksiä rajata. Ilman viranomaisvelvoitetta toimiva projektien ja maallikkojen tarjoama neuvonta koetaan kentällä ristiriitaisena: sitä väistämättä tehdään, mutta sen huomataan joh-

tavan usein väärinymmärryksiin. Haastateltavani kertoivat toistuvasti esimerkkejä tilanteista, joissa maallikkoapu tai toisten viranomaisten huolimaton neuvonta oli aiheuttanut sekaannuksia ja turhia askelia.

Psykososiaalinen tuki

Toisen tyyppistä ohjausta on se, jota annetaan asiakkaan sosiaaliin ja psyykkisiin ongelmiin. Varsinainen terapiatyön rajaan kotouttamistyön ulkopuolelle. Sosiaalityön tutkimuksessa tällaista työtä on kutsuttu muutokseen tähtääväksi työksi, kuntouttavaksi ja aktivoivaksi työksi sekä interventtiiviseksi ongelmatyöksi (Jokinen & al. 2003; Liukonen & Lukman 2007, 63–67).

Työntekijät kuvasivat haastatteluissa toistuvasti sitä, miten muiden asioiden hoitaminen on siirrettävä syrjään ainakin vähäksi aikaa, jotta inhimillisesti ja tilanteisesti tärkeämmät huolet voidaan kohdata. Asia voi olla suhteellisen pieni, esimerkiksi asuntoon liittyvä huoli, tai koko elämän mullistava, kuten täysi-ikäiseksi kasvaneiden lasten palauttaminen lähtömaahan. Juuri mahdollisuus joustaa työssä asiakkaan tilanteen mukaan – myös ajankäytöllisesti – on tärkeäksi koettu resurssi.

Kotouttamistyössä on paljon sosiaalityön ongelmakeskeisen perinteen piirteitä, vaikka ei olekaan mielekäästä puhua interventioista, jotka liittyvät joihinkin erityisiin asiakkaiden ongelmiin. Ongelmatyön piirteet ovat sosiaalityöntekijöiden mukaan selvimmin läsnä lastensuojeluasioissa. Siirtolaisuus ei ole sosiaalinen ongelma siinä kuin esimerkiksi päihderiippuvuus. Sen voi kuitenkin katsoa aiheuttavan erityisiä haasteita, mistä kotouttamisen ajatus ja maahanmuuttajille tarjotut erityispalvelut ovat ilmausta. Vaikeista oloista tulevat pakolaiset ja turvapaikanhakijat ovat lähtökohtaisesti sosiaalityön asiakkaita, kunnes voidaan ajatella että he pärjäävät normaalipalvelujen varassa.

Usein ajatellaan, että sosiaalityön vauhdittama muutos merkitsee asiakkaan siirtymistä kategoriasta toiseen: riippuvaisesta itsenäiseksi, passiivisesta aktiiviseksi, syrjäytyneestä normaalikansalaiseksi, työttömästä työssä käyväksi (Jokinen & al. 2003, 151). Pikemmin kuin olemalla lähtökohtaisesti riippuvainen, passiivinen tai syrjäytynyt, maahanmuuttaja-asiakas on asemassa, jossa hän tarvitsee erityistä tukea, koska ei vasta yhteiskuntaan tullessaan kykene osallistumaan ”täyden”

kansalaisen tavoin työmarkkinoille, koulutukseen ja muuhun yhteiskunnalliseen toimintaan (Juhi-la 2006, 53).

Toki siirtolaisen elämäntilanteessa on usein myös puolia, jotka tekevät hänestä erityisen alttiin ”haavoittumiselle”, kuten terveysongelmia, kokemuksia sodista ja väkivallasta tai keho pohjakoulutus. Maahanmuuttajia on luonnehdittu syrjäytymisen uhan alla olevaksi ryhmäksi – toisin sanoen ryhmäksi, jolla rajallinen osallisuus kansalaisina ja samalla riippuvuus sosiaalityöstä saattaa jäädä pysyväksi (Kamali 2002; Anis 2008, 31). Tällöin he tarvitsevat tukea sekä yksilöinä että ryhmänä. Tässä onkin eräs hankalasti määriteltävä raja erityisen kotouttamistyön ja muun ammatillisen työn välillä. Asiakas siirtyy kotoutumisajan jälkeen erityispalveluista normaalipalveluihin, mutta erityisen tuen tarve usein jatkuu.

Sosiaalisten oikeuksien välittäminen

Kolmanneksi voidaan erottaa työ, joka liittyy sosiaaliturvaetuuksien sekä yhteiskunnan tukemien palvelujen käsittelyyn eli byrokratiatyö. Tätä työtä tekevät viranomaiset: sosiaalityöntekijät, etuus-käsittelijät, työ- ja elinkeinotoimistojen sekä Kellan virkailijat. Tätä tehdään jo maistraateissa, joissa maahantulijat rekisteröidään. Rekisteröinti toimii porttina sosiaaliin oikeuksiin ja kansalaisuuden rajakäytäntönä, joka pahimmillaan jättää osan maassa asuvista välitilaan. (Alatalo & Homanen 2015.) Byrokratiatyö ei ole hakemusten mekaanista käsittelyä, vaan kiinteästi sidoksissa ohjaavaan työotteeseen. Kun normaalipalveluissa on yhä enemmän siirretty kirjalliseen ja sähköiseen asioimiseen ja pyritty näin minimoimaan kustannuksia, kotouttamistyössä on organisoitu erityispalveluja asiakkaille, joiden ei voida olettaa asioivan kirjallisesti.

Havainnoimassani sosiaalityön yksikössä samoja asiakkaita ja asiakasperheitä pyrittiin tapaamaan toimeentuloasioissa säännöllisesti. Työntekijöiden tehtävät ja vastuut poikkesivat normaalipalveluista muun muassa siinä, että etuus-käsittelijät tapasivat asiakkaita enimmäkseen kasvokkain siinä missä sosiaalityöntekijätkin. Raha-asioiden hoitamisen tarjosi tilan myös muille asioille. Myös asiakkaat orientoituivat käsittelemään asioitaan kokonaisvaltaisesti.

Viranomaistyön keskittymisellä toimeentuloon liittyvien asioiden ympärille on ongelmalliset puo-

lensa. Sosiaalityössä tämä näkyy esimerkiksi siinä, että toimeentulotuki on kotitalousperusteinen tuki, jolloin siihen liittyy odotus, että yksi perheenjäsenistä voi hoitaa asiat. Tutkimassani yksikössä piti erityisesti huolehtia siitä, että työntekijät pääsivät tapaamaan myös niitä perheenjäseniä, jotka eivät muutoin säännöllisesti asioineet toimistossa. Erityisesti kotona lasten ja kotitalouden kanssa työskentelevien naisten tapaaminen uhkasi jäädä vähäiseksi. Heitä kutsuttiin erityisiin tapaamisiin, mutta harvakseltaan. Lasten asioissa ja kriisitilanteissa tehtiin kotikäyntejä. Ajanvarauskirjeeseen lisättiin erikseen vaimon nimi, koska tietojärjestelmä tunnisti toimeentuloasioissa kahden huoltajan talouksissa asiakkaaksi vain ”perheenpään”, joka oli mies. Työntekijät tunnistivat tilanteen ongelmallisuuden, mutta käyttivät sitä myös strategisesti hyväkseen vetoamalla joidenkin miesasiakkaiden tuntoon vastuullisina aviomiehinä. Nuoret aikuiset kutsuttiin tapaamisiin omissa asioissaan yleensä yksilöinä, vaikka byrokratia ei tätä edellyttänyt.

Nämäkin esimerkit kertovat siitä, kuinka vaikeaa on erottaa byrokratiatyö muista kotouttamistyön puolista: ohjauksesta, neuvonnasta, psykososiaalisesta tuesta ja seuraavaksi käsiteltävästä kielellisestä avusta.

Kielellinen tuki

Suomen tai ruotsin kielen opetus, tulkkaus ja erikielisten opastavien tekstien tuottaminen ovat kotouttamistyön keskeisiä tehtäviä. Niistä kahdelle ensimmäiselle on omat ammattikuntansa: suomi tai ruotsi toisena kielenä -opettajat ja asioimistulkkit. On tärkeää nähdä kotouttamistyön kielellinen puoli silloinkin, kun se ei varsinaisesti ole osa työntekijän työnkuvaa.

Suomessa asioimistulkkaus on nähty sosiaalisena oikeutena, jonka järjestäminen ja maksaminen kuuluvat viranomaisille silloin, kun asiakkaiden suomen tai ruotsin taito ei riitä ja muuta sujuvaa yhteistä kieltä ei ole. Myös ammattilainen tarvitsee mahdollisuutta puhua monimutkaisista asioista omalla äidinkielellään. Ammattilaiset näkivät tulkkauksessa paljon ongelmia, jotka liittyivät ammattitaitoisten tulkkien saatavuuteen, kiristyyviin taloudellisiin paineisiin ja tulkkeja käyttävien ammattilaisten puuttuviin taitoihin (Kinnunen 2013; Mäntynen 2013; Vuori 2013b.)

Tulkkauksen järjestäminen, käytön systemati-

sointi ja tulkkien koulutus ovat tärkeitä kotouttamistyön onnistumiselle, vaikka ne helposti unohtuvat kielenopetuksesta käytävän keskustelun alle. Nämä ”kielellisen välittämisen” puolet eivät sulje toisiaan pois, sillä tulkkausta tarvitaan lähes aina Suomessa asumisen alkuvaiheessa sekä monesti vielä senkin jälkeen, kun asiakas pärjää arkisessa kanssakäymisessä suomen kielellä. Tällaisia tulkkausta vaativia tilanteita liittyy moniin kriiseihin, sairastamiseen ja ikääntymiseen.

Kielenopetusta on pohdittu enemmän kuin muita kotouttamistyön kielellisiä puolia. Ongelmiksi on tunnustettu, ettei koulutusta ole tarpeeksi saatavilla, se on katkonaista ja monet erityisryhmät jäävät liian vähälle tuelle. (Pöyhönen & al. 2009.) Yksi tällainen erityisryhmä ovat muuttajat, joilla on ongelmia luku- ja kirjoitustaidossa joko puuttuvan koulutaustan tai erilaisten oppimisvaikeuksien vuoksi (Hirsiaho & Vuori 2012). Koska kielenopetus on enimmäkseen kokopäiväistä, myös kotiäidit jäävät muita aikuisryhmiä helpommin heikolle opetukselle. Epävirallisia kanavia ja esimerkiksi kansalaisjärjestöjen opetusta on tarjolla satunnaisesti. Lasten ja nuorten opetus tapahtuu koulussa, ja suomen opettamista toisena kielenä on kehitetty opettajakoulutuksessa aiempaa systemaattisemmin. (Latomaa & al. 2013.)

Kolmas kielellisen välittämisen puoli liittyy selkokielen käyttöön. Viranomaisteksteissä sitä käytetään jonkin verran, mutta selkokielen puhumisen taidon kehittäminen on yksilöiden aktiivisuuden varassa. Haastatteleman ammatillaiset pohivat paljonkin sitä, miten he olivat opetelleet asioista kertomista ja vuorovaikutuksen erilaisia keinoja. He olivat herkistyneet huomaamaan, milloin toiset ammatillaiset puhuivat sekavasti tai kerrallaan liian paljon. Keskeinen kokemus oli, että tärkeät asiat toistuvat niin monesti, että asiakkaat oppivat pikku hiljaa ymmärtämään sekä puhetta että asioiden laajempia yhteyksiä. Tämä puolestaan vaatii aikaa ja jatkuvaa suhdetta asiakkaisiin. Tähän liittyy seikka, jota ammatillaiset sanallistivat harvemmin, mutta joka oli havainnoitavissa asiakastilanteissa. Keskustelussa oli tarpeen puhua kuulumisista ja antaa tilaa muille kuin ”asioitaville asioille”. Jatkuva vuorovaikutussuhde on tärkeä siksi, ettei kyse ole vain palvelujen tarpeisiin vastaamisesta, vaan luottamuksellisen suhteen rakentamisesta suomalaisen yhteiskuntaan ja sen viranomaisiin (Turtiainen 2012).

Neljäs keskeinen asia kielellisessä välittämisessä liittyy tekstien keskeisyyteen suomalaisessa yh-

teiskunnassa. Lomakkeiden ja tietojärjestelmien vaikeus tunnistetaan, mutta monet muut tekstit jäävät helposti huomaamatta. Tutkimassani kon-tekstissa oli käytetty paljon aikaa erilaisten ”pik-tekstien” kehittämiseen. Sen sijaan haastattelemani työntekijät eivät juuri käyttäneet kotouttamiseen tuotettuja opaskirjoja tai verkkoaineistoja apunaan, vaikka niitä on kehitetty paljon. Niiden ongelmia ovat kohdentumattomuus kulloisiinkin tarpeisiin, nopea vanheneminen ja hyvän kielitaidon vaatimus lukijalta silloinkin, kun oppaista on omakielisiä versioita.

Kotouttamistyötä päivittäin tekeillä oli monia keinoja, joilla he pyrkivät minimoimaan tietokoneiden ja tietojärjestelmien käytön tuomia esteitä vuorovaikutukselle. Näitä olivat asiakastietojen kirjaamisen lykkääminen sekä tietokoneen vaatiman huomion selittäminen sanallisesti asiakkaalle.

Fyysinen huolenpito

Erityisesti terveydenhuollon työntekijöiden haastatteluissa tuli esiin kotouttamistyön puoli, johon ei yleensä ole kiinnitetty huomiota, nimittäin fyysinen huolenpito ja kohtaaminen kosketuksen avulla. Terveydenhuollossa ohjataan ja jaetaan tietoa kuten muissakin palveluissa. Keskeistä on kuitenkin asiakkaiden huomioiminen myös ruumiillisina ihmisinä. Tämä puoli korostui erityisesti kuvauksissa, joita terveydenhoitajat ja lääkäri antoivat ensimmäisistä kohtaamisista vasta maahan tulleiden asiakkaiden kanssa. Heidän kanssaan ei yleensä ollut yhteistä kieltä eikä päivystystilanteissa ollut aina saatavissa tulkkia.

Kenttätyön aikaan pienen erityisyksikön työntekijät hoitivat sekä kiintiöpakolaisia että turvapaikanhakijoita. Näillä ryhmillä on suhteellisen paljon sellaisia terveysongelmiä, joista he eivät itse pysty kertomaan esimerkiksi anatomian tai fysiologian termein. Koskettamalla tutkiminen oli siksi erityisen tärkeää. Muuttajien koskettamiseen liittyi myös erityistä sensitiivisyyttä. Asiakkailla oli väkivallan kokemuksia sekä sukupuoleen ja seksuaalisuuteen liittyvää häveliäisyyttä.

Muiden ammattilaisten työssä kohtaamisen fyysinen puoli on rajallista, mutta konkretisoitua kunnioittavassa tervehtimisessä.

Kulttuuristen kohtaamisten järjestäminen

Erityisesti kulttuurityölle ja projekteille asetui- vat työt, joita kutsun tilaisuuksien järjestämiseksi kulttuurisille kohtaamisille. Kotouttamispolitiikan julkilausuttuihin tavoitteisiin kuuluu kotouttamisen kaksisuuntaisuus. Se ymmärretään niin, etteivät vain kotoutujat muutu, vaan myös suomalainen yhteiskunta ja sen toimijat muuttuvat. Tämä ymmärretään erityisesti kulttuurin muutokseksi, joka tapahtuu vanhojen ja uusien asukkaiden kohtaamisissa. Tässä tarkoituksessa on perustettu erilaisia monikulttuurisuuskeskuksia ja yksittäisiä tapahtumia. (Joronen 2003; Saukkonen 2010.)

Tällaista monikulttuurisuustyötä on kritisoitu paljon siitä, että monikulttuurisuus kapenee helposti kysymyksiksi ”etnisistä” juhlista, ruuasta tai taide-esityksistä. Aineistoni pohjalta ongelmallista oli myös se, että työllä ei ollut jatkuvuutta: tilat olivat hankalia ja toiminnan pyörittäminen oli väliaikaisten projektien ja työsuhteiden varassa. Monikulttuurisuus tarkoitti sängen usein sitä, että tapahtumissa kohtasivat erilaiset kotouttamistoimenpiteisiin osallistuvat maahanmuuttajat, eivät monenlaiset suomalais- ja muuttajataustaiset ihmiset. Kulttuurityölle oli myös asetettu monia yleisiä kotouttamiseen liittyviä tavoitteita, jolloin varsinainen kulttuurityö jäi vähemmälle.

Yhteiskunnallinen vaikuttaminen

Erityisesti palveluohjaukseen ja byrokratiatyöhön liittyy kotouttamistyön puoli, jossa ammattilaiset tekevät yhteistyötä yli organisaatorajojen. Työntekijät tarttuivat usein puhelimeen ja varmistivat, että seuraava työntekijä sai tarpeelliset taustatiedot. Yhteyksiä otettiin paljon sosiaalitoimiston, terveydenhuollon, TE-toimiston, maistraatin, projektien, Kelan ja asuntotoimiston välillä, mutta asiakkaiden elämäntilanteet johtivat yhteyksiin myös vaikkapa vakuutusyhtiön, Punaisen Ristin ja pankin kanssa. Asiakkaille etsittiin palveluja, koulutusta ja harrastusmahdollisuuksia. Kotouttamisa- ajan lopulla pohjustettiin asiakkaiden siirtymistä niin sanottuihin normaalipalveluihin.

Osa kotouttamistyötä tekevästä ammattilaisista olikin jatkuvasti tekemisissä toistensa kanssa, mikä helpotti yhteydenpitoa ja tuotti paljon ”kent-

tätietoa”, mikä puolestaan auttoi asiakkaiden neuvontaa. Kotouttamistyötä ei voi tehdä jalkautumatta virastojen ulkopuolelle ja tapaamatta muita ammattiryhmiä. Organisaatorajojen ylittäminen liittyi myös työhön, jossa koulutettiin ”normaalipalveluissa” työskenteleviä ammattilaisia ja osallistuttiin kokouksiin, seminaareihin ja kehittämisyryhmiin.

Negatiivisemmin organisaatioiden rajat ylittävät yhteydet näyttäytyivät erityispalveluissa työskenteleville, kun muut ammattilaiset lähettivät heille asiakkaita, joiden asioita heidän itsensä olisi pitänyt hoitaa, mutta he eivät halunneet tai osanneet sitä tehdä.

Työntekijän pitää tuntea palvelujärjestelmiä laajasti, sillä asiakkaan ei voi odottaa suunnistavan viranomaisverkostossa. Erityisesti sosiaalityöntekijöitä, joille kuuluu asiakkaan koko elämäntilanteen hahmottaminen, voikin kutsua eräänlaisiksi kotouttamisen kokoajiksi. Työvoimavirkailijoiden rooli painottuu puolestaan silloin, kun asiakasta ohjataan kieli- ja kotouttamiskoulutukseen ja sitä kautta työmarkkinoille.

Erityinen työntekijäryhmä ovat niin sanotut koordinaattorit, joiden työhön kuului yhteydenpito eri ammattiryhmiin kunnan toimintasektoreittain. Tämän kaltainen työ jäi havainnointitai- kana pienimuotoiseksi. Koordinaattoreiden työkuva vaihteli suuresti. Osa teki vaikuttamistyötä omalla sektorillaan, osa järjesti lähinnä erilaisia koulutustilaisuuksia työntekijöille ja tuotti informaatiomateriaaleja. Toiset tekivät myös asiakastyötä tai toimivat välittäjinä neuvotteluissa viranomaisten ja maahanmuuttajaryhmien välillä. Koordinaattoreilla oli hyvin vähän muita resursseja kuin oma työpanoksensa.

Kotouttamistyöhön liittyy laajempaa yhteiskunnallista vaikuttamista silloin, kun ammattilaiset osallistuvat maahanmuuttajapolitiikan käytäntöjen kehittämiseen. Sosiaalityön tutkimuksessa tätä on nimitetty rakenteelliseksi sosiaalityöksi (Liukonen & Lukman 2007, 63–67). Paikallistasolla vaikuttaminen voi olla niin sanottua yhteistyötä. Erilaisissa ammateissa ja asemissa toimivat työntekijät tekivät tällaista työtä paljon ruohonjuuritasolla, ja vaikuttaminen jäi myös usein tälle tasolle. Ylipäätään Suomessa ei ole vahvaa perinnettä siihen, että kotouttamistyön ammattilaiset toimisivat aktiivisesti vaikuttajina muutoin kuin rajatuissa projekteissa ja erilaisten työryhmien jäseninä.

Kotouttamistyön kokonaisvaltaisuus

Prosessi, jossa muuttaja asettuu vähitellen osaksi yhteiskuntaa, on usein pitkä, ja muuttaja tarvitsee erilaisten ammattilaisten apua. Yhteiskunnalliset palvelut, tulonsiirrot ja ohjaus ovat kotouttamisessa tärkeitä keinoja. Ne tarjoavat kehkeyksen integraation syventämiseen kulttuurisella tasolla, vahvistavat muuttajien kuulumisen tunnetta ja laajentavat mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallisuuteen. Maahanmuuttajan asettautumista yhteiskuntaan voi ajatella kansalaisuuden teoretisoinnin näkökulmasta prosessina, jossa oikeus koulutukseen, työhön ja moniin hyvinvointivaltion etuuksiin ja palveluihin on turvattu oleskeluluvan perusteella, mutta sosiaalinen ja kulttuurinen asettuminen yhteiskuntaan on kesken. Ehdotan, että arjen kansalaisuuden tapahtumien käsite tarjoaa eväitä tällaisen prosessin tutkimiseen konkreettisella tasolla, siinä missä keskittyminen kotouttamispolitiikan makrotason analyysiin tuottaa yleisluontoista kuvausta. Käsite auttaa analysoimaan maahanmuuttajatyön ristiriitoja ja kiinnittämään huomiota niin maahanmuuttajiin kuin heidän kanssaan työskenteleviin ammattilaisiin, niin työn institutionaalisiin ehtoihin kuin sen arkisiin käytäntöihin.

Kotouttaminen on kokonaisvaltainen työote, jossa eri tilanteissa ja eri institutionaalisissa konteksteissa korostuvat eri asiat. Yhteiskuntapolittisessa keskustelussa korostuvat usein vain tietyt puolet: tiedon jakaminen yhteiskunnan virallisesta järjestelmästä, kielenopetus sekä ohjaus koulutukseen ja työmarkkinoille. Ymmärrys kotouttamisesta uhkaa kaventua ajatukseksi erillisistä toimenpiteistä, jotka ovat toteutettavissa ilman pitkäjänteistä ammattilaisten ja muuttajien välistä vuorovaikutusta. Kotoutumissuunnitelman teko on vain pieni osa työtä, eivätkä haastatteleman sosiaalityöntekijät pitäneet sitä erillisenä tehtävänä. Arjen kansalaisuuden tapahtumien käsite auttaa analysoimaan, miten muuttajan oikeuksien toteutuminen vaatii pitkäjänteistä, vuorovaikutussuhteessa tapahtuvaa työtä sekä asiakkaiden kanssa että ammattilaisten kesken ammatillisten ja institutionaalisten rajojen yli. Jotta kotoutumista tapahtuisi suomalaisen yhteiskunnan makrotasolla, tarvitaan mikrotasolla paljon erilaisia kohtaamisia.

KIRJALLISUUS

- Alastalo, Marja & Homanen, Riikka: Hyvinvointivaltion rajankäyntiä maistraatissa. Maahanmuuttajien rekisteröintikäytännöt erilaisten statusten ja valtiollisen tiedon lähteenä. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015): 2, 147–159.
- Anderson, Bridget: Kumppaneita vai kilpailijoita? Maahanmuuton vaikutusten uudelleenarviointia. *Janus* 23 (2015): 1, 83–92.
- Anis, Merja: Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D/47. Helsinki: Väestöliitto, 2008.
- Fraser, Nancy: From Redistribution to Recognition? Dilemmas of Justice in a "Post-socialist Age". S. 11–39. Teoksessa Fraser, Nancy: *Justice Interruptus*. New York: Routledge, 1997.
- Hall, Stuart: Monikulttuurisuus. S. 233–281. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.): *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 2003.
- Hammar-Suutari, Sari: Asiakkaana erilaisuus. Kulttuurien välisen viranomaistoiminnan etnografia. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja 147. Joensuu: Joensuun yliopisto, 2009.
- Hirsiaho, Anu & Vuori, Jaana: Stories of alphabetisation, stories of everyday citizenship. *Nordic Journal of Migration Research* 2 (2012): 3, 1–11.
- Honneth, Axel: *Disrespect. The Normative Foundations of Critical Theory*. Cambridge: Polity Press, 2007.
- Huttunen, Laura & Löytty, Olli & Rastas, Anna: Suomalainen monikulttuurisuus. S. 16–40. Teoksessa Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim.): *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino, 2005.
- Jokikokko, Katri & Järvelä, Maria-Liisa: Opettajan interkulttuurinen kompetenssi – produkti vai prosessi? *Kasvatus* 44 (2013): 3, 245–257.
- Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Raitakari, Suvi: Sosiaalityötä menestystarinoiden tuolla puolen? S. 149–168. Teoksessa Satka, Mirja & Pohjola, Anneli & Rajavaara, Marketta (toim.): *Sosiaalityö vaikuttajana. Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2003*. Jyväskylä: Sophi, 2003.
- Joronen, Tuula: Helsingin ulkomaalaispolitiikan teoria ja käytäntö. *Kansainvälinen kulttuurikeskus Caisa. Tutkimuksia* 1/2003. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2003.
- Juhila, Kirsi: Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino, 2006.
- Kamali, Masoud: *Kulturkompetens i socialt arbete. Om socialarbetarens och klientens kulturella bakgrund*. Stockholm: Carlsson, 2002.
- Kerkkänen, Heikki: Kotouttaminen kulturisoivan biovallan käyttönä. *Finnish Journal of Ethnicity and Migration* 3 (2008): 1, 21–32.
- Kerkkänen, Heikki: Suomen valtio ja erilaisuuden hallinta. *Kulttuurintutkimus* 27 (2010): 4, 5–19.
- Keskinen, Suvi: Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. S. 291–320. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.): *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 2012.
- Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana: Erot, kuuluminen ja osallisuus hyvinvointiyhteiskunnassa. S. 7–35. Teoksessa Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana & Hirsiaho, Anu (toim.): *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere, Tampere University Press, 2012.
- Kinnunen, Tuija: Oikeusturva, oikeustulkkaus ja translationaali tila. S. 71–105. Teoksessa Koskinen, Kaisa (toim.): *Tulkattu Tampere*. Tampere: Tampere University Press, 2013.
- Kivisto, Peter & Faist, Thomas: *Citizenship: Discourse, Theory and Transnational Prospects*. Oxford: Blackwell, 2007.
- Laki kotoutumisen edistämisestä (30.12.2010/1386).
- Latomaa, Sirkku & Pöyhönen, Sari & Suni, Minna & Tarnanen, Mirja: Kielikysymykset muuttoliikkeessä. S. 163–183. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Saukkonen, Pasi & Sävälä, Minna (toim.): *Muuttajat. Kansainvälinen muuttoliike ja suomalainen yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus, 2013.
- Lepola, Outi: Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. *Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2000.
- Lister, Ruth: *Citizenship. Feminist Perspectives*. London: Macmillan, 2003.
- Lister, Ruth & al.: *Gendering Citizenship in Western Europe. New Challenges for Citizenship in a Cross-National Context*. Policy Press: London, 2007.
- Liukonen, Ritva & Lukman, Leena: TEHTY-hanke. Sosiaalialan tehtävärakenteiden ja toimintamallien kehittäminen Helsingin sosiaalivirastossa. Oppaita ja työkirjoja 5. Helsinki: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, 2007. Elektroninen julkaisu http://www.socca.fi/tehty/aineistoja/Loppuraportti_marraskuu07.pdf (luettu 21.4.2010).
- Lutz, Helma & Herrera Vivar, Maria Teresa & Supik, Linda: Framing Intersectionality. An Introduction. S. 1–22. Teoksessa Lutz, Helma & Herrera Vivar, Maria Teresa & Supik, Linda (toim.): *Framing Intersectionality. Debates on a Multi-Faceted Concept in Gender Studies*. Farnham: Ashgate, 2011.
- Marshall, T. H.: *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge: Cambridge University Press, 1950.
- Matinheikki-Kokko, Kaija: Challenges of working in a cross-cultural environment. Principles and practice of refugee settlement in Finland. *Jyväskylä Studies in education, psychology and social research* 131. Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1997.
- Modood, Tariq: *Multiculturalism. A Civic Idea*. Cambridge: Polity, 2007.
- Mäntynen, Anna: Asioimistulkkaus maahanmuuttajien terveyspalveluyksikössä Tampereella. S. 106–125. Teoksessa Koskinen, Kaisa (toim.): *Tulkattu Tampere*. Tampere: Tampere University Press, 2013.
- Parekh, Bhikhu: *Rethinking Multiculturalism: Cultur-*

- al Diversity and Political Theory. Basinstoke: Palgrave Macmillan 2006.
- Perustietoa Suomesta. http://www.tem.fi/files/40327/SIS_MIN_FI_LoRes.pdf (luettu 14.10.2014).
- Phillips, Anne: Multiculturalism without culture. Princeton University Press: Princeton and Oxford, 2007.
- Pöyhönen, Sari & Tarnanen, Mirja & Kyllönen, Teija & Vehviläinen, Eeva-Maija & Rynkänen, Tatjana: Kielikoulutus maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa. Tavoitteet, toteutus ja hallinnollinen yhteistyö. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä; Jyväskylän yliopisto, 2009. <http://www.solki.jyu.fi/julkaisee/maahanmuuttajienkielikoulutus.pdf> (luettu 11.11.2014).
- Saukkonen, Pasi: Kotouttaminen ja kulttuuripolitiikka. Tutkimus maahanmuutosta ja monikulttuurisuudesta suomalaisella taiteen ja kulttuurin kentällä. Helsinki: Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö Cupore, 2010.
- Saukkonen, Pasi: Erilaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot. Helsinki: Gaudeamus, 2013.
- Sektoritutkimuksen neuvottelukunta: Maahanmuuttajien integroituminen suomalaiseen yhteiskuntaan elämän eri osa-alueilla. Esiselvitysraportti. Helsinki: Työterveyslaitos, Kuntoutussäätiö ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2009. http://www.hare.vn.fi/upload/Julkaisut/13135/4572_Setu_9-2009.pdf (luettu 14.10.2014).
- Suokonaution, Jaana: Palapelin palat paikoilleen. Maahanmuuttajien kokemuksia kotouttamiskoulutuksesta ja ehdotuksia sen kehittämiseksi. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2008.
- Suurpää, Leena: Erilaisuuden hierarkiat. Suomalaisia käsityksiä maahanmuuttajista, suvaitsevaisuudesta ja rasismista. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 2002.
- Taylor, Charles: Multiculturalism and 'The Politics of Recognition'. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- Teiss, Kristiina: Maahanmuuttajaneuvonta tulkkaa Tamperetta. S. 184–207. Teoksessa Koskinen, Kaisa (toim.): Tulkattu Tampere. Tampere: Tampere University Press, 2013.
- Turtiainen, Kati: Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities. Resettlement as part of durable solutions to forced migration. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 451. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2012.
- VATT-työryhmä: Maahanmuuttajien integroituminen Suomeen. VATT Julkaisut 67. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 2014. http://www.vatt.fi/file/vatt_publication_pdf/j67.pdf (luettu 22.9.2014).
- Vuori, Jaana: Arjen kansalaisuus, sukupuoli ja kotouttaminen. S. 235–262. Teoksessa Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.): Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 2012.
- Vuori, Jaana: Yksisuuntaisen tiedon houkutus, prosessimaisen tiedon mahdollisuus. S. 176–195. Teoksessa Mikko Lehtonen (toim.): Liikkuva maailma. Tampere: Vastapaino, 2013a.
- Vuori, Jaana: Se on siinä. Asioimistulkit monikulttuurisessa tilassa. S. 126–160. Teoksessa Kaisa Koskinen (toim.): Tulkattu Tampere. Tampere: Tampere University Press, 2013b.

TIIVISTELMÄ

Jaana Vuori: Kotouttaminen arjen kansalaisuuden rakentamisena

Artikkelissa tarkastellaan, miten eri puolia on siinä työssä, jota viranomaiset, erilaiset ammattilaiset ja kansalaisjärjestöt tekevät maahanmuuttajien kotouttamiseksi. Näitä ovat tiedon jakaminen ja ohjaus, psykososiaalinen tuki, sosiaalisten oikeuksien välittäminen, kielellinen tuki, fyysinen huolenpito, kulttuuristen kohtaamisten järjestäminen sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Jaottelu on tehty empiirisen kenttätöön, maahanmuutto- ja sosiaalialan tutkimuksen sekä monikulttuurisuutta käsittelevien jäsenysten pohjalta. Vaikka eri ammattilaisten ja erilaisissa institutionaalisisissa konteksteissa korostuvat eri puolet, kotouttaminen on työt-

teena kuitenkin kokonaisvaltainen. Kotouttamispoliittisessa keskustelussa korostuvat usein vain tietyt seikat: tiedon jakaminen yhteiskunnan virallisesta järjestelmästä, kielenopetus sekä ohjaus koulutukseen ja työmarkkinoille. Ymmärrys kotouttamisesta uhkaa kaventua erillisiksi toimenpiteiksi, jotka ovat suhteellisen yksinkertaisesti toteutettavissa ilman pitkäjänteistä ammattilaisten ja muuttajien välistä vuorovaikutusta. Arjen kansalaisuuden tapahtumien käsitteen avulla artikkelissa analysoidaan, miten maahanmuuttajan oikeuksien toteuttaminen vaatii ammattilaisilta pitkäjänteistä, vuorovaikutussuhteessa tapahtuvaa työtä sekä asiakkaiden kanssa että ammatillisten ja institutionaalisten rajojen yli ammatilaiden kesken.